

ВПЛИВ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ СЕРІАЛІВ НА СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДІ

Н. Д. Димніч

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра журналістики;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
тел. +380 (342) 59-60-74; e-mail: natalya.dym@ukr.net*

У статті розглянуто завдання сучасного телебачення в контексті становлення національних вартостей особистості, з'ясовано психологічні аспекти процесу національної самоідентифікації і місця в ньому сучасних телевізійних серіалів.

Ключові слова: *телевізійні серіали, загальнолюдські духовні цінності, національні цінності, національне виховання, українське телебачення, духовний ідеал, духовний розвиток, ієрархія духовних вартостей, виховання молоді, становлення національних цінностей.*

Різноманіття висловів про духовність сучасної молоді часто містить у собі протилежні думки. Одні стверджують, що ситуація критична і наше суспільство на межі падіння. Інші доводять, що в Україні витворилася нова генерація, яка сповідує ідеї «людини світу». Тому так часто можна почути думки про те, що розмежовувати ціннісні орієнтири національні та загальнолюдські недоречно: «Окремих національних цінностей також не існує, бо повага до свого походження, мови, традиції належить до когорти загальнолюдських. Virізнення – банальний націоналізм. Проблема усвідомлення загальнолюдських цінностей полягає в тому, що вони не проходять зі зміною «системи»: вони в нас або є, або їх немає» [3]. Дозволимо собі не погодитися з твердженням автора. Адже існує ієрархія вартостей, яка розглядає загальнолюдські (абсолютні), національні, громадянські, особисті та сімейні цінності як рівноцінні компоненти.

Ієрархія духовних цінностей розмежовує абсолютні та національні вартості:

Абсолютні: віра, надія, любов, доброта, чесність, справедливість, щирість, гідність, милосердя, прощення, досконалість, свобода та ін.

Національні: українська ідея, державна незалежність, самопожертва в боротьбі за свободу нації, національна гідність, історична пам'ять, пошана до національних символів, любов до національної культури, протидія антиукраїнським ідеологіям.

Ми можемо вести мову про взаємопроникнення чи взаємопов'язаність національних та загальнолюдських вартостей, але не про

їхню ідентичність. Особистість, яка є найближчою до духовного ідеалу, не може нести в собі тільки певні елементи цієї структури. В житті вона повинна бути носієм усієї структури духовного ідеалу. «Духовні цінності протягом тривалості «цивілізацій» не змінюються. Може змінюватися їх інтерпретація» [3].

Український виховний ідеал завжди спирався на ідеали народного і християнського виховання, тобто на традиції української етнопсихології та ідеалістично-філософську систему (Євангеліє, вчення Сократа, Платона). На культуру українського народу не могла не вплинути непомірна драматичність його історії. Проте суть, роль і визначальні етапи еволюції духовності України наразі недостатньо вивчені. Комплекс меншовартості ще й сьогодні сидить в людях, які почуваються «молодшими братами», і продовжує руйнувати душі багатьох наших співвітчизників.

Тому одним із завдань авторів сучасних українських телевізійних серіалів повинно бути виховання молоді в дусі національного патріотизму на ґрунті єдності суспільства у світовому масштабі та України як окремої суспільної одиниці. Видатний український теоретик педагогічної науки Омелян Вишневський писав про важливість національного виховання не тільки через мистецтво, «але й у ділянці людських стосунків, добродійної діяльності, патріотичному самовизначенні...» [1, с. 219]. Це б мало сформувати ідеального громадянина. Телебачення як знаковий носій національного виховання повинне враховувати психологію сприймання молодого глядача і, враховуючи особливості, спрямовувати його духовний розвиток до національного ідеалу.

Система виховання молоді в Україні завжди ґрунтувалася на демократичному підході до людини, що прямо пропорційно відповідало українському менталітету. Вже згадуваний Омелян Вишневський так зазначав: «Визначилися два завдання національного виховання: пропонувати дітям те, що створене поколіннями українського народу, але залучати їх до процесу творення, вдосконалення, розвитку культурних цінностей, які засвоюються. І не тільки у сфері мистецтва (пісні, танці, писанкарство, малюнок, звичаєві дієства, постановка п'єс тощо), але й у ділянці людських стосунків, добродійної діяльності, патріотичному самовизначенні т. ін.» [1, с. 220].

На жаль, але й сьогодні, на 26-ому році здобуття юридичної незалежності України, наші телевізійні серіали не відійшли від «шароварницького» стереотипу виховання. Навпаки, воно ще й посилюється незаангажованим поклонінням перед західною культурою. Причому не культурою у її класичному викладі, а так званою масовою культурою. Продукти цієї культури руйнують у молодій українській людини основне – ментальну адекватність.

Дмитро Чижевський так визначав український характер: «Безумовною рисою політичного укладу українця є емоціоналізм і сентенціона-

лізм, чутливість і ліризм...» [4, с. 36]. Його ідеї поділяли В. Липинський, І. Вишневецький та ін. Європеець же нагадує, за висловом Ф. Ніцше, «стрілу у вічність», виборює безсмертя, здобуваючи скарби оформленої модерної культури, українець часто-густо сповнений спокоєм неминучості та покірності долі» [4, с. 10]. Саме такі протиріччя спричиняють у молодого покоління психологічні, а часто і психічні розлади самосвідомості. Телевізійний ефір заповнений серіалами, де головні герої – рішучі, безжалні, подекуди жорстокі люди, які добиваються успіху. Як, наприклад, герой британського серіалу «Sherlock», кумир багатьох молодих українців Шерлок Холмс у виконанні Бенедикта Камбербетчера. Абсолютно «раціональний» чоловік, без натяку на якісь емоції, співпереживання, співчуття. Наскільки наш глядач готовий сприйняти такий психотип без руйнування власного «Я». Адже зрозуміло, що природа характеру особистості українця не відповідає нормам характеру цього британця. Ймовірно, молода людина намагатиметься засвоїти такий зразок поведінки через самовиховання, що призведе до боротьби з власною свідомістю, позначиться на психічному сприйманні світу.

Образ Шерлока – це образ цинічного переможця зла: «...в таких випадках, коли обраний вихованцем приклад є виразником вартості, що суперечить християнській моралі, це передусім стосується літературних та кіногероїв, у поведінці яких часто закладений механізм перетворення добра у зло... Такому герою «все дозволено»: «вбити людину, нищити природу, знущатися над будь-ким тощо. Антитезою такого персонажа у народній творчості є образ народного богатира, козака-характерника. Народ наділяє силою лише того, хто бореться за утвердження добра і справедливості. У сучасних кінобойовиках часто пропагується культ насильства» [1, с. 183]. Приваблюючим моментом «супермена» автор вважає відсутність будь-яких моральних обмежень у досягненні мети. Необхідні тільки відвага і рішучість. Але життя вносить свої корективи в модель поведінки окремої ситуації. Тому рішучість і відвагу молоді люди можуть проявляти в ситуації, де необхідні стриманість та взаєморозуміння. У такому випадку вони виглядають незвично: «Добро завжди передбачає певну самопожертву, самоконтроль, самокритику, самообмеження, а тому менш привабливе» [1, с. 183].

Тому основним завданням перед творцями сучасних українських телевізійних фільмів повинно бути створення вітчизняних успішних серіалів, які б виховували молодь у дусі національного патріотизму на ґрунті єдності сучасного розвитку суспільства у світовому масштабі та України як окремої суспільної одиниці. Чесність, доброта, виваженість повинні протистояти на екрані жорстокості та цинізму.

Людська поведінка в різних ситуаціях або спирається на моральний вибір, який вимагає рефлексії та співвідношення і зіставлення поведінки з ієрархією етичних цінностей, або просто запозичує прецеденти

такої поведінки з індивідуального досвіду і з досвіду близьких людей, героїв книг, кіно і телефільмів.

Ми насміхаємося над цікавістю з приводу особистого життя інших людей. Але ця цікавість має в основі позитивну людську потребу: розширити запас знань про поведінку людей у критичних або в інтимних ситуаціях, розширити запас власного досвіду поведінки «на всі випадки життя».

Діти, які народилися після 1950 р., ніколи не сприймали дійсність інакше, як через призму телебачення. Вони проводили перед телевізором більше часу, ніж з батьками і вчителями. Вперше знайшовся такий інструмент, що без нашого відома і згоди давав дітям основну частину їхньої уяви про нашу культуру. Засвоєне перед екраном мало великий вплив на їхній розвиток.

Як стверджують психологи, людина, котра одного разу засвоїла певний стереотип поведінки, має схильність уособлювати і розповсюджувати його на ситуації, відмінні від тієї, в якій цей стереотип був засвоєний.

Чи можна засуджувати молодь за те, що вона намагається втекти від усього «нашого»? Переглядаючи молодіжні серіали, молода людина, як правило, «потрапляє в обійми» заможного гультяйства. Телебачення підтримує і розвиває культ банального багатого існування. Цьому сприяють телевізійні фільми та серіали, де головні герої обов'язково багаті та щасливі. Тому в глядача складається враження, що тільки багаті – щасливі. Чоловіки у таких фільмах покладаються на гроші та силу, а жінки – на красу та щасливий випадок.

Сьогодні ми потішаємося над старими фільмами, але треба віддати належне їх виховній функції. Вони вчили, що ніколи помилку життя не виправляється легко і тільки стійкі моральні цінності – доброта, чесність, порядність, працьовитість – дають право людині вважатись інтелегентною.

Штамповані образи героїв наводять на думку про одноманітність світу. Внаслідок цього багато молодих людей соромляться бути тими, ким вони є по суті, їх лякає привид життя «середнього класу».

Телебачення привчає молодь вважати, ніби все відбувається за помахом чарівної палички. Будь-яку проблему можна легко розв'язати. У кожній серії є закінчення. На пояснення немає часу. Сила і хитрість усе одно перемагають. Погляди, почуття інших людей? Кому це потрібно? Підкорення порядку і закону? Комісія Ейзенхауера з телевізійної злочинності повідомила, що 80% усіх конфліктів вирішується на екрані без дотримання певних законів.

Цінності завжди групуються довкола однієї, центральної ідеї, від якої вони більше чи менше залежать. Коли йдеться про засоби масової інформації, особливо про телебачення, його лейтмотив, напевно, – нама-

гання розважатися. Але якщо колись ми виховували без розважання, то тепер ми розважаємось, не виховуючи.

Навряд чи може викликати заперечення теза про те, що будь-який фільм дає молодій людині нові елементи досвіду – пізнавальний, емоційний, моральний, поведінковий тощо. Тому дуже важливою умовою кожного серіалу є забезпечення самостійного функціонування орієнтації. У сучасній психології розроблена система засобів, що забезпечують засвоєння повноцінної і активної орієнтації особи: з одного боку виховання повинно бути, з іншого – воно не бажане. Розв'язання цього протиріччя в тому, щоб так організувати активну орієнтацію молоді під час передачі, аби вона закономірно змінювалася і набувала потрібних властивостей в іншій ситуації.

Отже, є можливість побудувати свій взірець «психологічної моделі» телесеріалів. Ця модель має включати описання кінцевого ефекту, на отримання якого спрямовано телепередачу, а також шляхи організації та забезпечення самостійного функціонування активної орієнтації молоді людини у суспільно-політичному середовищі.

Для того, щоб уникнути виховання в наших молодих людях «західного типу героя», можна успішно використати метод переорієнтації зусиль. «...Метод «клин клином», тобто метод виховання і розвитку активності, спрямований на добро, може застосовуватись і у вихованні підлітків та людей дорослих» [1, с. 187]. Необхідно, спираючись на історично складені образи героїв козаків, казкових богатирів, видатних постатей України, а також новітніх кумирів молоді – образи героїв АТО та українських кіборгів – синтезувати їх через призму сучасних умов для героя, в якому генетично закладене добро, відвага, самозречення в ім'я справедливості. «У дорослій людині (а дорослі теж різні) вічно діють ті самі дві сили – жити і бути (за Ушинським. – Н.Д.). Якщо перемагає сила «жити» – людина активна, завжди когось турбує, ініціативна і, дай Боже, щоб усе йшло на добро. Якщо переважає сила «бути» (самозбереження), – вона агресивно ставиться до навколишніх, виборює собі середовище, вимагає для себе більше благ» [1, с. 188]. Саме людей, в яких домінує сила «жити», і повинно виховувати наше телебачення.

Абсолютно прийнятним для телебачення є інші методи виховання за Омеляном Вишневецьким. Такі, як метод сугестії, метод приучування, метод переконування та метод схвалення і осудження. Дуже часто ці методи переплітаються, поглинаються один одним.

Метод сугестії (навіювання) часто використовують у створенні серіалів. Сучасні візуальні та звукові ефекти здатні навіювати будь-який стан: «З їх допомогою можна викликати навіть почуття тепла і холоду, збуджувати уяву, зумовити вчинок, сформувати нахил, збудити вольову реакцію, посилити або підірвати віру в добро, посіяти сумнів або підтримати впевненість» [1, с. 188]. Молодь постійно отримує з екрана готову модель успіху. Телесеріали, як і реклама, переконують молоду лю-

дину, що щастя – це краса, багатство, кохання і для його досягнення іноді необхідно просто щось купити. Такий спрощений споживацький шлях насамперед руйнує в молодій людині реалізм у світосприйманні. «Масове неприскіпливе споживання телепродукції часто призводить до складних психологічних переживань, висновків, до формування шкідливих і аморальних потягів» [1, с. 188]. Звичайно, якщо навіювати молоді позитивні якості, адекватні реальному життю, спосіб буття чи образи, які б розвивали в глядачеві християнську мораль та добропорядність, то цей спосіб був би доволі корисним для виховання сучасної молоді людини.

Перекликається з методом навіювання і метод приучування: «Сутність цього методу полягає в тому, що виховник домагається прищеплення певного елемента поведінки, змушуючи вихованця якнайчастіше його пережити в процесі діяльності» [1, с. 189]. Негативний вплив на глядача матимуть ті телевізійні серіали, які ґрунтуються на реальних фактах життя, але мають негативне забарвлення і не дають рекомендацій щодо покращення ситуації. Особливо це стосується таких реаліті-серіалів, як «Київ вдень і вночі». Критично висвітлюючи ситуацію в країні, вони наповнюють свої відеотексти настроєм безвихідності та суцільного негативізму. У молоді людини, яка постійно дивиться таку телепродукцію, формується негативне ставлення до світу, песимізм щодо боротьби зі злом, а часто, і нігілізм.

Особливо це небезпечно, коли метод приучування поєднується з методом переконання. «З його допомогою виховник, з одного боку, передає дітям певні морально-етичні ідеї, правила, поняття, а з другого – вдається до прямого спонування повірити в їх правильність, до моральної оцінки вчинків інших людей. Спілкування часто спирається на застосування різних інформативних джерел (теле- і радіопередач, бесід, конференцій, диспутів, зустрічей з цікавими людьми тощо)» [1, с. 190]. Як вважає автор, психологічною основою цього методу є «принцип випереджаючого відображення у свідомості учня тих подій і вчинків, які він має намір здійснити» [1, с. 190]. У позитивному значенні, цей принцип повинен передбачати результат поведінки особи. Але, якщо невміло користуватися цим методом, то людині можна нав'язати результат її дій. Якщо з екрану глядач постійно чути, що для успіху треба навчитися переступати через почуття свої й оточуючих, то він врешті-решт повірить у це.

Щоб не опинитися у ролі об'єктивістських статистів в умовах інтенсивної психологічної інформаційної війни, необхідно створити науково-дослідний підрозділ, який би займався вивченням впливу телепродукції на духовний розвиток глядачів, чітко усвідомлювати першочергові завдання доби у побудові високорозвиненого духовного суспільства. «Завдання нового тисячоліття в тому, аби покінчити зі старою політикою, за якої багаті багатіють, а бідні бідніють, а допомогти піднятися кожному на власну духовну гору через розвиток його ж рідного слова,

національної освіти, піднесення духовності та творення власного суспільного інтелекту. Лише за таких умов кожній нації та народності можна допомогти бачити далі, навчити їх жити за законами не лише ринкової конкуренції, а і збереження власної гідності, національної та етнічної ідентичності» [2, с. 51].

Література

1. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси / Омелян Вишневський. – Львів: Львівський обласний науково-методичний інститут освіти; Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г. Ващенка, 1996. – 238 с.
2. Вовканич С. Соціогуманістичний імператив нового тисячоліття: права і людині, і нації / Степан Вовканич // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. Журналістика. – 2001. – Вип. 21. – С. 44-57.
3. Павлів В. Гріх занедбання / Володимир Павлів // Поступ. – 2001. – 30 серп. – 5 верес.
4. Українська душа. – К.: МП «Фенікс», 1992. – 128 с.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 26.04.2017 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Лизанчуком В. В.*

THE INFLUENCE OF TELEVISION SERIALS ON FORMING NATIONAL VALUES OF YOUNG PEOPLE

N. D. Dymnich

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
Chair of Journalism; 76018, Ivano-Frankivsk, Shevchenko Str., 57;
e-mail: natalya.dym@ukr.net*

In the article the task of modern television is considered in the context of becoming of national costs of personality, the psychological aspects of process of national self-definition and place are found out in him modern televisional serials.

Keywords: *television serials, common to all mankind spiritual values, national values, national education, Ukrainian television, spiritual ideal, spiritual development, hierarchy of spiritual valles, upbringing of the youth, formation of national values.*